

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Блащук Т. В., Дробуш І. В.

Право на безпечне довкілля є важливим елементом системи прав людини, однак його реалізація ускладнюється під час воєнних дій. Руйнування природних екосистем, забруднення води, ґрунтів та повітря, а також ослаблення екологічного контролю створюють загрози для довкілля та здоров'я населення. Військові дії знищують об'єкти екологічної інфраструктури, унеможливаючи ефективний моніторинг стану довкілля. Відсутність належних правових механізмів фіксації екологічних злочинів та притягнення винних до відповідальності ускладнює боротьбу з екологічними загрозами.

У статті досліджено основні виклики для забезпечення права на безпечне довкілля у період воєнного стану, розглянуто вплив бойових дій на екологічну ситуацію та особливості судового захисту права людини на безпечне середовище життєдіяльності (довкілля). Проаналізовано механізми фіксації завданої довкіллю шкоди та розглянуто заходи, що сприятимуть запобіганню довготривалим екологічним наслідкам. Особливу увагу приділено питанням доступу до екологічної інформації, ролі судової системи у контролі за дотриманням екологічних прав та необхідності удосконалення адміністративно-правових механізмів у цій сфері.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи правового аналізу. Використано системний підхід для оцінки взаємозв'язку між екологічною безпекою та військовими діями, а також методи аналізу та синтезу для визначення ключових загроз. Формально-правовий підхід застосовано для дослідження судової практики та ефективності чинних механізмів екологічного захисту. Діалектичний метод дозволив розглянути проблему в динаміці, враховуючи зміни у правовому регулюванні внаслідок війни.

Результати дослідження свідчать про необхідність удосконалення правового регулювання екологічної безпеки в умовах війни. Встановлено, що для ефективного захисту права на безпечне довкілля слід посилити державний контроль, впровадити сучасні технології екологічного моніторингу та розширити доступ громадськості до екологічної інформації. Запропоновано заходи для вдосконалення механізмів

судового захисту екологічних прав, а також створення системи фіксації екологічних порушень. Наголошено на необхідності комплексного підходу до відновлення довкілля після війни, що передбачає взаємодію державних органів, судової системи, наукових установ та громадянського суспільства.

Ключові слова: конституційне право на безпечне довкілля, екологічні права, права людини, середовище життєдіяльності, воєнний стан, судова практика, екологічна безпека, екологічні загрози, фіксація екологічних порушень.

Blashchuk T. V., Drobush I. V. The right to a safe environment: judicial practice and implementation features under martial law

The right to a safe environment is a crucial element of the human rights system; however, its implementation becomes significantly more challenging during armed conflicts. The destruction of natural ecosystems, pollution of water, soil, and air, as well as the weakening of environmental oversight, pose serious threats to both the environment and public health. Military actions devastate environmental infrastructure, making effective monitoring of environmental conditions impossible. The lack of proper legal mechanisms for documenting environmental crimes and holding perpetrators accountable further complicates the fight against ecological threats.

The article examines the key challenges in ensuring the right to a safe environment during martial law, analyzing the impact of military actions on the ecological situation and the specifics of judicial protection of environmental rights. It explores mechanisms for recording environmental damage and considers measures aimed at preventing long-term environmental consequences. Special attention is given to access to environmental information, the role of the judiciary in monitoring compliance with environmental rights, and the need to improve administrative and legal mechanisms in this area.

The study is based on general scientific and specialized legal analysis methods. A systematic approach is applied to assess the interconnection between environmental security and military actions, while methods of analysis

and synthesis are used to identify key threats. The formal-legal approach is employed to examine judicial practice and the effectiveness of existing environmental protection mechanisms. The dialectical method allows for an examination of the issue dynamically, considering changes in legal regulation due to wartime conditions.

The study's findings highlight the necessity of improving legal regulation of environmental security during war. It is established that effective protection of the right to a safe environment requires enhanced state oversight, the implementation of modern environmental monitoring technologies, and expanded public access to environmental information. The study proposes measures to strengthen judicial protection mechanisms for environmental rights and to create a system for documenting environmental violations. Emphasis is placed on the need for a comprehensive approach to environmental restoration after the war, involving collaboration between government authorities, the judiciary, research institutions, and civil society.

Key words: *the constitutional right to a safe environment, environmental rights, human rights, living environment, martial law, court practice, environmental safety, environmental threats, recording environmental violations.*

Постановка проблеми. Право на безпечне довкілля є одним із фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України, однак його реалізація ускладнюється в умовах воєнного стану. Масштабні руйнування промислових об'єктів, викиди небезпечних речовин, забруднення водних ресурсів і ґрунтів створюють екологічні загрози, що можуть мати довгострокові наслідки для здоров'я людини та здоров'я населення. Водночас контроль за станом довкілля послаблюється через зменшення екологічних перевірок, обмежений доступ до інформації та зосередженість державних ресурсів на воєнних потребах.

Попри ці виклики, право на безпечне довкілля не може бути повністю призупинене навіть під час війни, а держава зобов'язана забезпечувати його дотримання. Судова практика підтверджує, що бездіяльність органів влади у сфері екологічної безпеки є порушенням, а міжнародні стандарти, закріплені в Орхуській конвенції та Конвенції Еспо, продовжують діяти. Водночас постає проблема фіксації екологічних злочинів та документування завданої шкоди для подальшого міжнародного судового переслідування країни-агресора. Необхідним є комплексний аналіз законодавчих механізмів захисту екологічних прав, оцінка ефективності судового реагування та розробка правових рішень для посилення екологічної безпеки у кризових умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження, присвячені реалізації права

на безпечне довкілля в умовах воєнного стану, відображають різні аспекти цієї проблематики, зокрема її правове забезпечення, міжнародні стандарти та наслідки військових дій для екологічної безпеки.

Так, Денисенко К. В. у своїй роботі «Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану» (2024) [1] розглядає негативний вплив повномасштабного вторгнення російської федерації на стан навколишнього середовища та порушення екологічних прав громадян. Автор наголошує, що масштабні екозлочини, зокрема забруднення ґрунтів, водних ресурсів, знищення природоохоронних територій та використання екологічно небезпечних видів зброї, порушують міжнародні норми, зокрема Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, а також положення Додаткового протоколу до Женевських конвенцій. Відзначається, що об'єктивна оцінка екологічних збитків, завданих війною, можлива лише після завершення бойових дій та проведення комплексного аналізу завданої шкоди.

Альонкін О. у статті «Ensuring the right to a safe environment under martial law» (2024) [2] аналізує правові механізми забезпечення права на безпечне довкілля у воєнний період, зокрема зміни у нормативно-правовій базі України. Автор звертає увагу на складність реалізації цього права в умовах бойових дій, що спричиняє необхідність перегляду та адаптації екологічного законодавства до реалій воєнного часу. Зокрема, вказується на впровадження нових правових актів, спрямованих на документування наслідків воєнних дій для довкілля, спрощення процедур екологічного контролю та врегулювання доступу до екологічної інформації. Автор наголошує, що попри правові гарантії, ефективне забезпечення екологічних прав у воєнний період залишається складним процесом, що потребує удосконалення механізмів державного управління та адаптації чинного законодавства.

Запольський Д. Є. у статті «Поняття «адміністративно-правове забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»» (2024) [3] розглядає проблематику адміністративно-правового регулювання екологічних прав в Україні, підкреслюючи необхідність удосконалення правової бази та впровадження нових механізмів державного контролю. Автор вказує, що воєнні дії, зокрема руйнування інфраструктури, мінування територій, підлив Каховської ГЕС та забруднення природних ресурсів, значно ускладнюють реалізацію права на безпечне довкілля. Запропоновано комплекс заходів, спрямованих на покращення адміністративно-правового

забезпечення екологічної безпеки, зокрема розширення функцій органів державного управління у сфері довкілля, посилення контролю за забрудненням та інтеграцію міжнародних стандартів у національне законодавство.

Загалом, аналіз наукових джерел підтверджує, що право на безпечне довкілля зазнає суттєвих обмежень у воєнний період через руйнування екосистем, послаблення екологічного контролю та зростання загроз для здоров'я населення. Однак правове регулювання цієї сфери продовжує розвиватися, зокрема через адаптацію екологічного законодавства, вдосконалення адміністративно-правових механізмів та інтеграцію міжнародних стандартів.

Метою статті є аналіз судової практики щодо захисту права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану, дослідження особливостей його реалізації та обмежень, спричинених воєнними діями, а також виявлення проблем, що виникають у процесі забезпечення екологічної безпеки. Особлива увага приділяється міжнародним та національним правовим нормам, які регулюють екологічні права громадян, а також ролі судової влади у контролі за їх дотриманням. Важливим завданням є визначення шляхів удосконалення правового регулювання, посилення механізмів відповідальності за екологічні правопорушення та розробка пропозицій щодо ефективного захисту довкілля в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Одне з найважливіших прав, яке гарантує Конституція України [4], – це право кожної людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, що закріплене в статті 50. Крім того, кожен має право на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також на її поширення. У разі порушення цього права громадяни мають право на відшкодування завданої шкоди, і така інформація не може бути засекречена.

В період воєнного стану особливо гостро постає питання про те, які саме обмеження конституційних прав є допустимими. Стаття 64 дозволяє вводити такі обмеження, але лише якщо вони виправдані, пропорційні та спрямовані на оборону країни. Зазвичай ідеться про контроль доступу до певної інформації чи зменшення обсягу екологічних перевірок, що може ускладнити повну реалізацію права на безпечне довкілля. Утім, жоден закон не скасовує дію статті 50 і не «ставить її на паузу». Тому загальний принцип збереження безпеки середовища життя людини залишається важливим навіть під час воєнного стану.

Цей принцип прослідковується у рішеннях Конституційного Суду України (КСУ). У Рішенні № 4-р(І)/2024 від 3 квітня 2024 року КСУ [5] зазначив, що право на безпечне довкілля входить до

обов'язків держави щодо екологічної безпеки, і навіть у кризові періоди це право не може бути звужене. Під час війни екологічні катастрофи, спричинені бойовими діями, загрожують населенню. Суд наголосив, що стаття 16 Конституції України зобов'язує державу не лише усунути наслідки екологічних катастроф, а й запобігати їм, документуючи завдану шкоду довкіллю, заподіяної воєнними діями, і подальшого відшкодування збитків.

Україна імплементує норми міжнародних договорів, які формують імперативні стандарти в екологічній сфері. Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) [6] закріплює право громадськості на достовірну інформацію про стан довкілля, участь у нормотворчих процесах і судовий захист. І навіть у період воєнного стану ці положення *de jure* зберігають силу, бо згідно з *pacta sunt servanda* держава має виконувати взяті зобов'язання, хоча воєнна необхідність може частково обмежувати їх реалізацію (*derogation*). Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) [7] передбачає оцінку впливу на довкілля: попри воєнні дії, її приписи не скасовано, а Україна зобов'язана *ex post* пояснити й обґрунтувати всі тимчасові відступи.

Документи ООН і Ради Європи визнають, що право людини на життя й безпеку тісно пов'язане зі станом довкілля. Це підтверджує справа «Лопес Остра проти Іспанії» № 16798/90 (*Lopez Ostra v. Spain*, рішення від 9 грудня 1994 року) [8]. Європейський суд з прав людини встановив, що робота заводу з очищення відходів спричиняла надмірне забруднення, яке негативно впливало на здоров'я та добробут заявниці, і визнав це порушенням права на приватне й сімейне життя (стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [9]. Така практика свідчить, що серйозне забруднення або екологічні катастрофи можуть порушувати фундаментальні права людини, а норми, які захищають від цього, є «*jus cogens*» – тобто обов'язковими за будь-яких умов, навіть у період війни. Відтак, держава не може виправдовувати грубе нехтування екологічною безпекою військовими потребами.

Національне законодавство України з охорони довкілля, разом із конституційними нормами та міжнародними договорами, утворює цілісну систему правил. Її мета – зберегти природу та раціонально користуватися її ресурсами.

У цій системі, важливу роль відіграє Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» [10]. Він визначає керуючі принципи й цілі державної екополітики і не розпилює сили навіть

за умов воєнного стану, зобов'язуючи виконавчу владу стежити, щоб військові потреби не призводили до тиску на довкілля.

Закон «Про правовий режим воєнного стану» [11] встановлює, якими можуть бути тимчасові обмеження прав і свобод, зокрема в контексті безпеки довкілля. Він дозволяє спрощувати або скеровувати процедури екологічного контролю та доступу до інформації, але не відмінє базових принципів безпеки довкілля.

У сфері екологічного оцінювання діють спеціальні закони, що зобов'язують враховувати потенційний вплив на довкілля. Закони «Про оцінку впливу на довкілля» [12] та «Про стратегічну екологічну оцінку» [13] вимагають аналізу можливих наслідків для природи від різних проєктів і програм. І навіть у період війни ці механізми залишаються необхідними, хоч можуть діяти у скороченому форматі.

Кодекс цивільного захисту України [14] – це ключовий нормативно-правовий акт, що регулює дії держави у разі надзвичайних ситуацій. Він визначає порядок евакуації, проведення рятувальних операцій, фінансування ліквідації наслідків та розмежовує повноваження органів влади.

Підриб греблі Каховської ГЕС російськими військами у червні 2023 року спричинив масштабне затоплення. Кодекс став правовою основою для мобілізації сил Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), евакуації населення, розгортання гуманітарних штабів. В Кодексі передбачено також механізм міжнародної підтримки. Це дозволило залучити ресурси міжнародних партнерів для мінімізації наслідків спричинених росією.

Коли в Україні ввели воєнний стан, у суспільстві швидко поширився вислів «Конституція на паузі». Насправді стаття 64 Конституції лише дозволяє тимчасово обмежувати деякі права і свободи, коли це потрібно для оборони країни. Важливі права, як-от право на життя й недоторканність особи, ніхто не має права скасовувати.

Водночас інші права – наприклад, свободу пересування чи доступ до екологічної інформації – можуть тимчасово звужувати, якщо існує реальна військова потреба. Так, улітку 2022 року в частині Донецької області запровадили обов'язкову евакуацію (розпорядження № 679-2022-р від 2 серпня 2022 р. [15]), яка фактично обмежила конституційне право людини вільно обирати місце проживання (стаття 33). Уряд пояснював такий крок необхідністю вберегти людей від обстрілів і полегшити роботу рятувальним службам, яким не довелося би рятувати цивільних у зоні активних бойових дій. Формально Конституція залишається чинною, та в подібних обставинах вона «ставиться на паузу» в окремих аспектах, коли

пріоритет віддають безпеці та потребам оборони.

У період війни держава змушена обмежувати доступ до інформації про руйнування критичної інфраструктури. Це не лише засіб захисту стратегічних об'єктів, а й спосіб запобігти повторним ударам. Однак така секретність має і зворотний ефект – місцеві жителі залишаються без життєво важливої інформації про стан водопостачання, енергомереж та тепломереж. Як наслідок, люди змушені орієнтуватися на чутки, що підвищує рівень тривоги та невизначеності.

Жителі прифронтових зон часто не мають доступу до актуальних даних щодо безпечності джерел питної води, термінів відновлення електропостачання або масштабів руйнування теплових систем. Через відсутність комунікації багато хто не встигає підготуватися до зимових холодів або змушений приймати рішення про евакуацію, не маючи повної картини ризиків. У таких умовах люди покладаються на неперевірені джерела, що може призвести до хаосу й додаткових загроз.

Відсутність належного контролю за небезпечними об'єктами може мати катастрофічні наслідки. Наприклад, 21 березня 2022 року ракетний удар по ПАТ «Суміхімпром» спричинив масштабний витік аміаку, що змусило рятувальників евакуювати мешканців та вживати термінових заходів з нейтралізації хімічного забруднення. Через бойові дії екологічні служби не змогли своєчасно оцінити рівень забруднення, а місцеві жителі залишилися без важливої інформації про потенційні ризики. Виконавчач обов'язків Міністра захисту довкілля Руслан Стрілець зазначив, що внаслідок обстрілу території ПАТ «Суміхімпром» під загрозою опинилося село Новоселиця, а місцевих жителів закликали використовувати засоби індивідуального захисту та ховатися в укриттях. За його словами, ситуація була під контролем рятувальників, але країна-агресор повинна понести відповідальність за наслідки [16].

Це лише один із багатьох випадків, коли воєнні дії спричиняють масштабні гуманітарні кризи. У 2023 році внаслідок інтенсивних обстрілів Бахмута та Мар'їнки було зруйновано житлові будинки, критичну інфраструктуру та транспортні шляхи. Тисячі мешканців залишилися без електроенергії, водопостачання та опалення в умовах низьких температур, які подекуди сягали -10°C . Волонтери та рятувальники змушені були організувати пункти обігріву, доставляти теплий одяг і засоби для виживання. Відсутність чіткої координації відновлювальних робіт і нестача оперативної інформації ускладнювали ситуацію, створюючи додаткові санітарні та епідеміологічні загрози [17].

Водночас органи місцевого самоврядування зобов'язані фінансувати та реалізовувати заходи,

спрямовані на ліквідацію наслідків руйнування критичної інфраструктури, управління відходами та охорону довкілля. Їхня бездіяльність у цьому питанні може становити загрозу екологічній безпеці та бути підставою для судового втручання. Суди вже розглядали справи, в яких органи місцевого самоврядування ухилялися від виконання екологічних зобов'язань. У рішенні від 11 вересня 2024 року у справі № 400/10642/23 [18] суд визнав протиправною бездіяльність міської ради, яка не забезпечила фінансування програми поводження з побутовими відходами, попри завершення її строку дії.

Ця справа підтверджує, що екологічні зобов'язання залишаються чинними незалежно від завершення програм чи зміни політичних пріоритетів. Ігнорування цих зобов'язань порушує законодавство та загрожує довкіллю й здоров'ю населення. У воєнний час знижується контроль за екологічними порушеннями, а відновлення критичної інфраструктури відкладається.

Рішення суду підтверджує, що навіть за надзвичайних обставин екологічне право зберігає чинність, а бездіяльність влади може бути визнана протиправною. Цей прецедент доводить, що навіть під час війни держава зобов'язана забезпечувати екологічну безпеку, а економічні чи адміністративні труднощі не виправдовують системного нехтування правом громадян на безпечне довкілля.

Воєнні дії завдають непоправної шкоди довкіллю, і це потребує належної фіксації. Руйнування очисних споруд, забруднення водних ресурсів і ґрунтів токсичними речовинами мають бути задокументовані для подальших судових розглядів. Відповідно до міжнародного права, навмисне знищення природного середовища може бути кваліфіковане як воєнний злочин. Римський статут Міжнародного кримінального суду у статті 8(2)(b) (iv) [19] визначає воєнним злочином здійснення нападу, якщо відомо, що він спричинить широкомасштабну, довготривалу та серйозну шкоду природному середовищу, яка буде надмірною порівняно з очікуваною військовою перевагою. Додатково, Протокол I до Женевських конвенцій у статті 35(3) [20] прямо забороняє використання методів війни, які мають на меті або можуть спричинити серйозну шкоду довкіллю. Фіксація таких випадків є необхідною для подальшого судового переслідування держави-агресора та отримання компенсацій за завдані екологічні втрати. В Україні процес збору доказів екологічних злочинів здійснює Державна екологічна інспекція та спеціальні комісії при військових адміністраціях, що є важливим для міжнародного правосуддя та притягнення винних до відповідальності.

Нинішня нормативно-правова база України не забезпечує достатньої конкретизації щодо

відновлення екологічної безпеки у постконфліктний період, що створює суттєві прогалини у правовому регулюванні цієї важливої галузі. З метою усунення виявлених недоліків доцільно внести зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де, крім загальних положень про екологічний моніторинг, слід встановити чіткі процедури проведення перевірок безпосередньо на місцях. Як приклад, доцільно передбачити обов'язок військових адміністрацій систематично фіксувати рівень забруднення повітря, водних об'єктів та ґрунтових ресурсів у зонах активних бойових дій із подальшим публічним розкриттям відповідних звітів, а також створення спеціалізованих комісій, уповноважених координувати заходи з ліквідації наслідків воєнних дій для довкілля та залучати необхідне фінансування. Аналогічно, Кодекс цивільного захисту України вимагає доповнення розділом, що регламентує евакуацію населення у разі виникнення ризиків, пов'язаних із масовим викидом шкідливих речовин або іншими надзвичайними екологічними ситуаціями, спричиненими військовими діями.

Ефективність судового захисту екологічних прав громадян безпосередньо залежить від можливості застосування механізмів колективного позовного процесу, що має бути закріплено у Господарському процесуальному кодексі. Таке регулювання дозволить громадським організаціям, органам місцевої влади або об'єднанням громадян спільно пред'являти позови до суб'єктів, дії яких призводять до масового забруднення довкілля. Водночас, розширення статті 441 Кримінального кодексу України [21] з метою конкретизації відповідальності за умисне або свідомо недбале створення довготривалих екологічних загроз у результаті військових операцій сприятиме більш адекватному кримінальному переслідуванню відповідних правопорушень.

Для забезпечення міжнародної юридичної відповідальності держави-агресора доцільним є інтеграція українського законодавства з міжнародними стандартами у сфері захисту довкілля. Залучення Європейського суду з прав людини та Міжнародного кримінального суду до процесу відшкодування збитків дозволить кваліфікувати дії агресора як екоцид. У цьому контексті необхідно встановити обов'язок для українських слідчих органів систематично збирати та документувати докази екологічної шкоди відповідно до міжнародних стандартів, а також розробити процедури передачі цих даних до компетентних міжнародних інстанцій, що сприятиме пришвидшенню розгляду справ.

Невирішена проблема бездіяльності державних органів у сфері екологічного захисту вимагає розробки ефективних механізмів фінансового

забезпечення заходів з відновлення довкілля. З метою цього доцільно внести зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування» [22], передбачивши створення цільових екологічних фондів, з яких фінансуватимуться заходи з ліквідації наслідків забруднення, а також встановити обов'язкову частку бюджетних коштів, спрямованих на відновлення екологічного балансу. До того ж, передбачення штрафних та дисциплінарних санкцій для посадових осіб, які систематично не виконують свої зобов'язання у цій сфері, стане додатковим стимулом для ефективного управління екологічними ризиками.

Нарешті, забезпечення реального захисту населення від негативного впливу на довкілля вимагає створення державного реєстру екологічних втрат і внесення відповідних змін до Цивільного кодексу України, що дозволить громадянам оперативно фіксувати випадки забруднення та шкоди здоров'ю. Запровадження спрощеної процедури подання колективних позовів і механізму автоматичного нарахування штрафів або пені за невідшкодування завданої шкоди забезпечить прозорість і дієвість компенсаційних заходів, що в свою чергу зробить право на безпечне довкілля більш реальною гарантією для кожного громадянина.

Висновки і пропозиції. Право на безпечне довкілля є одним із фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними угодами, зокрема Орхуською конвенцією та Конвенцією Еспо, Цивільним кодексом України. Однак у період воєнного стану його реалізація зазнає суттєвих обмежень через бойові дії, руйнування екосистем, спрощення екологічного контролю та обмеження доступу до інформації. Масштабні екологічні злочини, включаючи забруднення води, ґрунтів, атмосферного повітря, знищення природно-заповідних територій, вимагають системного реагування як на національному, так і на міжнародному рівні.

Судова практика демонструє, що екологічні права не можуть бути повністю обмежені навіть у період воєнного стану. Рішення Конституційного Суду України № 4-р(І)/2024 підтверджує обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку навіть за умов війни. Водночас національні суди вже розглядали справи, пов'язані з порушенням екологічного законодавства органами місцевого самоврядування, що свідчить про актуальність судового контролю у цій сфері.

Негативні наслідки війни для довкілля підкреслюють необхідність запровадження додаткових правових механізмів захисту екологічних прав. Одним із ключових напрямів є вдосконалення законодавчої бази

Для забезпечення міжнародної юридичної відповідальності держави-агресора необхідно

посилити співпрацю з міжнародними судами, зокрема Європейським судом з прав людини та Міжнародним кримінальним судом, з метою фіксації та кваліфікації екологічних злочинів як екоциду. Крім того, доцільним є вдосконалення механізму документування екологічних правопорушень та створення окремих інституцій, відповідальних за збір і передачу доказів міжнародним правовим інстанціям.

Важливо також посилити фінансування екологічних ініціатив, спрямованих на відновлення довкілля. Для цього пропонується внести зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування», передбачивши створення цільових екологічних фондів для фінансування заходів з ліквідації наслідків війни. Додатково слід встановити обов'язкову частку бюджетних коштів, спрямованих на екологічну безпеку, та запровадити санкції для посадових осіб, які ігнорують свої обов'язки у цій сфері.

Отже, право на безпечне довкілля має залишатися пріоритетом навіть в умовах війни. Його захист вимагає комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, посилення судового контролю, запровадження ефективних адміністративно-правових механізмів та міжнародно-правову кваліфікацію екологічних злочинів. Лише завдяки комплексним заходам можна забезпечити екологічну безпеку громадян та відновити довкілля після завершення бойових дій.

Література

1. Денисенко К. В. Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 323-327. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.57>
2. Альонкін О. Забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2024. Т. 134, № 3. С. 15-25. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(134\)02](https://doi.org/10.31617/3.2024(134)02)
3. Запольський Д. Є. Поняття «Адміністративно-правове забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні». *State and Regions. Series: Law*. 2023. № 4. С. 325-331. <https://doi.org/10.32782/1813-338x-2023.4.51>
4. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Рішення КСУ ПС № 4-р(І)/2024 від 3 квітня 2024 року № 3-18/2023(39/23, 95/23). URL: <https://ccu.gov.ua/dokument/4-ri2024>
6. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що

стосуються довкілля : Закон України від 06.07.1999 № 832-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-14#Text>

7. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 25.02.1991 № 995_272. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text

8. European Court of Human Rights, Chamber, Judgment (Merits and Just Satisfaction), López Ostra v. Spain, App. No. 16798/90, 09/12/1994, ECLI:CE:ECHR:1994:1209JUD001679890

9. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text>

10. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

11. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

12. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

13. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>

14. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

15. Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.08.2022 № 679-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-2022-р#Text>

16. Руслан Стрілець: Окупанти влаштували хімічну атаку на Сумщину – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт*. URL: <https://mepg.gov.ua/ruslan-strilets-okupanty-vlashtuvaly-himichnu-ataku-na-sumshynu-2/>

17. Усні свідчення Ольги Данілової (6 лютого 2023 року) - ДОКМ | Донецький обласний краєзнавчий музей. *Донецький обласний краєзнавчий музей | Офіційний сайт*. URL: <https://muzeu-dokm.pp.ua/usni-svidchennya-olgy-danilovoyi-vid-6-lyutogo-2023-roku.html>

18. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 11 вересня 2024 року у справі № 400/10642/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121576080>

19. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

20. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

21. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

22. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 17.12.2024).

Блащук Т. В.,
orcid.org/0000-0002-0605-1920
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права імені І. Малиновського
Національного університету
«Острозька академія»,
Експерт Центру досконалості імені Жана Моне
програми Еразмус+ «Хаб європейських рішень»
Національного університету «Острозька
академія»

Дробуш І. В.,
orcid.org/0000-0002-0006-8676
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Інституту права імені І. Малиновського
Національного університету
«Острозька академія»